

Distribuce posesivního zájmena svůj a můj/tvůj

Helena Kunertová

Vedoucí práce: Mgr. Eva Lehečková, PhD.

Outline

- téma práce
- dosavadní výzkum
- data
- anotační klíč
- aktuální problémy
- plány do budoucna

Téma práce

Distribuce posesivního zájmena svůj a můj/tvůj v Českém národním korpusu: Návrh konstrukční analýzy

Téma práce

Distribuce posesivního zájmena svůj a můj/tvůj v Českém národním korpusu: Návrh konstrukční analýzy

Téma práce

Distribuce posesivního zájmena svůj a můj/tvůj v **Českém národním korpusu**: Návrh konstrukční analýzy

Téma práce

Distribuce posesivního zájmena svůj a můj/tvůj v Českém národním korpusu: **Návrh konstrukční analýzy**

Dosavadní výzkum

- Světlá Čmejrková
- mluvnice a gramatiky
  - Cvrček: Mluvnice současné češtiny I. Jak se píše a jak se mluví
  - Panevová: Mluvnice současné češtiny II.
  - PMČ
  - NESČ
  - AGSČ
  - IJP

Čmejrková

- [...] základní pravidlo pravidlo zní, že **zájmenem svůj přivlastňujeme tomu (osobě nebo předmětu), kdo je v téže větě podmětem.** (Čmejrková 2009: 84)
- O tom, že může mít zájmeno svůj někdy **dvojí čtení**, svědčí věta, kterou lingvisté tradičně užívají, aby na tuto dvojznačnost upozornili: z věty *Slyšel ho zpívat svoji píseň* [...] (Čmejrková 2009: 84)
- Někdy jsou **špatně utvořené věty opravdu zavádějící**. Je to právě tehdy, když jsou ve výpovědi do jedné věty spojeny dva děje: *Soudce ho odsoudil za vraždu svých sousedů.* (Čmejrková 2009: 84)

Čmejrková

- Do užívání zájmena svůj tedy zasahuje **ustálenost vazeb**, v nichž se reflexivum svůj vyskytuje, a právě ustálenost vazby způsobuje, že **výpověď chápeme jako dobře utvořenou a srozumitelnou, i když zájmeno svůj neodkazuje k podmětu** (z jiných vazeb např. *ponechat něco svému osudu*). (Čmejrková 2006: 214)
- **Za standardní** lze dnes považovat konstrukce, v nichž má **reflexivum svůj antecedent v dativním prvku věty**. (Čmejrková 2006: 215)

Čmejrková

- Jak ukazují doklady, zájmeno svůj podléhá pravidlům gramatickým, ale zároveň je nositelem nejrůznějších významů sémantických a pragmatických. [...] Zájmeno svůj se vyskytuje v kontextech, v nichž se mluvčí vyjadřuje k nějaké osobě (entitě), včetně k sobě samému, k jejímu názoru, přesvědčení, činnosti, volbě, cestě... Domnívám se, že i tento sociální fakt je při analýze fungování zájmena svůj vzít v úvahu. (Čmejrková 2006: 225)

Mluvnice současné češtiny I+II

- Pomocí zájmena svůj se vyjadřuje **přivlastňování podmětu** (*přenechal bych vám svůj byt x na můj úsudek se nespolehej*) nebo (obvykle nejbližšímu) **konateli děje** (*viděl bratra opravovat své auto*). (Cvrček 2010: 259)
- svůj se může vázat i k “**vnitřnímu**” (nevyjádřenému) podmětu, který **nemusí být totožný s gramatickým subjektem řídící věty**, popř. se může vázat i k “dativnímu” subjektu nebo k podmětu jinak zapaštěnému (Panevová 2014: 167)

NEŠČ

- termín „přivlastňovací“ postihuje jeden vztah, v němž je p.z. vůči referentu nominální skupiny, a to vztah patrně typický; srov.:
1. moje noha ‘předmět patřící referentu p.z. jako jeho nezczitelné vlastnictví’;
  2. moje auto ‘předmět patřící referentu p.z. jako jeho zczitelné vlastnictví, n. jako předmět, který referent p.z. nějak používá’,
  3. moje spolužačka ‘osoba, která je ve sociálním vztahu s referentem p.z.’,
  4. moje sestra ‘osoba, která je v příbuzenském vztahu s referentem p.z.’,
  5. moje kritika ‘ událost, jíž je referent p.z. účasten jako agens n. jako patiens’ apod.

AGSČ

- V některých konstrukcích **s infinitivem** (závislým na slovesech typu nutit, donutit, přimět; poradit, doporučit) však zájmeno svůj pravidelně **vyjadřuje vztah k subjektu děje vyjádřeného infinitivem, nikoli k podmětu věty.** (s. 394)
- Přivlastňovací vztah se v češtině **u některých PK vyjadřuje obvykle či převážně implicitně**, tj. bez posesivního zájmena. Týká se to zejména příbuzenských vztahů a vztahů pracovních (matka - dcera, ředitelka - asistentka apod.). (s. 394)

AGSČ

- Tendenci k náhradě zájmena svůj rodovými zájmeny pravděpodobně podporuje (neuvědomělý) záměr vyhnout se poukazu na “vlastnění”, které v jistých případech zájmeno svůj patrně silně implikuje. Je tomu tak zejména tehdy, je-li subjektem posesivity množství osob a přivlastňovaným objektem takový PK, která ve vlastním slova smyslu “vlastněn” být nemůže (republika, město, ulice, okolí apod.); užíváme pak raději výrazu naše okolí, město, ulice, republika, náš soubor atp. [...] (s. 397)

- idiomatické vs. gramatické konstrukce
  - vrátit vše na své místo

Upřednostňování zájmena můj (Čmejrková 2003: ???)

a) jistým motivem je již zmíněná **expresivita vyjádření**, sémanticky vyprázdněné zájmeno svůj je **pocitováno jako slabé a nicneříkající**, neutrální a snad i stylově nižší,

b) jasným motivem je tlak kontextu: tam, **kde se nepřivlastňuje subjektu**, je zájmeno můj jediné možné a **mluvčí/pisatel si neuvědomuje, že při přepnutí na jiný podmět měl přepnout i posesivum**,

c) motivem může být i **obava z chybného užití zájmena svůj**: užitím zájmena můj se nedopustí mluvčí nebo pisatel tak směšné chyby jako nenáležitým užitím reflexiva, např. ve výpovědi

Upřednostňování zájmena můj (Čmejrková 2006: 218)

Idiomatických obratech vyjadřující:

- intimní konfese, víru a přesvědčení (*na mou věru, na mou duši*)
- v narativních a kontemplativních kontextech, v nichž mluvčí přehlíží dosavadní život (*Prožila jsem v té zemi určité období mého života*)
- vyznává se ze vztahu k rodině (*Byl jsem pod vlivem mého otce*)
- v obavách z ohrožení (*Moje děti si kazit nenechám*)
- ve výrocích o práci (*V mojí diplomové práci se budu zabývat...*)
- vztahuje kamarády, kolegy, přátele a hosty (*Budu se ptát mého hosta*)
- vztahuje se k vlasti (*K mé vlasti mám vztah nejlepší*)
- apod.

Proč chci dané téma zpracovávat „znovu“

- možnost pracovat s novými daty
  - Čmejrková své články zakládá na SYN2000
- hypotézy jsou často založeny na příliš generalizovaném kvalitativním pozorování
- pokusit se o obecnější závěry pomocí CxG

Data

- korpus ONLINE ARCHIVE
  - news – internetová žurnalistika
  - facebook – posty, včetně reakcí
  - twitter – posty, včetně reakcí
  - instagram – k dispozici jsou data pouze v některých obdobích
  - discussions – webové diskuse (pod články na zpravodajských serverech)
  - forums – samostatná webová fóra (nezávislá na zpravodajských portálech)

Data

- Svůj:
  - `([tag="V..S...[12].*" [tag!="Z.*"]* [lemma="svůj"])|([lemma="svůj"] [tag!="Z.*"]* [tag="V..S...[12].*"]) within<s />`
  - Výskytů: **2 872 379**, i.p.m.: 457,86
- Můj:
  - `([tag="V..S...[12].*" [tag!="Z.*"]* [lemma="můj"])|([lemma="můj"] [tag!="Z.*"]* [tag="V..S...[12].*"]) within<s />`
  - Výskytů: **1 949 973**, i.p.m.: 310,82
- Tvůj:
  - `([tag="V..S...[12].*" [tag!="Z.*"]* [lemma="tvůj"])|([lemma="tvůj"] [tag!="Z.*"]* [tag="V..S...[12].*"]) within<s />`
  - Výskytů: **745 569**, i.p.m.: 118,84

Co anotovat - dle Čmejrkové (2003)

- reflexivnost (ano/ne)
- osoba referenta
- sémantika posesora (životnost)
- sémantika posesa: (zcizitelnost)
- sémantika slovesa: slovesa více “akční”, kdy podmět je skutečně činitelem děje, jsou spojena s “osobovostí”
- větněčlenská platnost substantiva s přivlastňovacím zájmenem
- přítomnost dalších referentů: může mít vliv na srozumitelnost / jednoznačnost
- přítomnost nefinitních (potenciálních) přísudků: (potenciální zdroje nejednoznačnosti)
- pozice posesa vůči slovesu
- přítomnost jiného přivlastňovacího zájmena
- slovesný způsob, rod, čas
- řečový akt?
- přítomnost modálního slovesa
- přítomnost negace
- autor
- žánr
- překladovost

Co anotovat - dle Čmejrkové (2003)

- **reflexivnost (ano/ne)**
- **osoba referenta**
- **sémantika posesora (životnost)**
- **sémantika posesa: (zcizitelnost)**
- **sémantika slovesa:** slovesa více “akční”, kdy podmět je skutečně činitelem děje, jsou spojena s “osobovostí”
- **větněčlenská platnost substantiva s přivlastňovacím zájmenem**
- **přítomnost dalších referentů:** může mít vliv na srozumitelnost / jednoznačnost
- **přítomnost nefinitních (potenciálních) přísudků:** (potenciální zdroje nejednoznačnosti)
- **pozice posesa vůči slovesu**
- **přítomnost jiného přivlastňovacího zájmena**
- **slovesný způsob, rod, čas**
- **řečový akt?**
- **přítomnost modálního slovesa**
- **přítomnost negace**
- autor
- žánr
- překladovost

Anotační klíč

- můj – tvůj – svůj
- tykání – vykání – plurál
- osoba referenta
- způsob
- čas
- slovesný rod
- dějovost
- zcizitelnost posesa
- životnost posesa
- abstraktnost posesa
- lemma posesa
- větněčlenská platnost
- pád
- číslo
- pozice posesa
- úroveň zanoření
- reflexivnost
- další referenti
- jiné posesivum
- modální sloveso
- negace

Anotační klíč

- můj – tvůj – svůj
- tykání – vykání – plurál
- osoba referenta
- způsob
- čas
- slovesný rod
- dějovost
- zcizitelnost posesa
- životnost posesa
- abstraktnost posesa
- lemma posesa
- větněčlenská platnost
- pád
- číslo
- pozice posesa
- úroveň zanoření
- reflexivnost
- další referenti
- jiné posesivum
- modální sloveso
- negace

Zcizitelnost

- a. *things that are part or features of self* (body parts; name, title; speech; life; doubt, memory, intention, self-confidence, right to decide, etc.)⁸
- b. *members of 'family'*, understood broadly as a culturally established unit of shared domestic life (kinship relations; pets and other domestic animals)
- c. *garments and their parts*
- d. *environment perceived as essential to our existence*, including dwellings and their parts (world; house, door, plumbing, bathroom; prison cell; backyard)
- e. *objects useful in an individual's daily life* (cars, toys, flashlights, money, tickets, guitar strings)
- f. *common activities and established rituals* (journey, wedding, funeral, graduation, education, vacation, holiday)
- g. *social and/or political organization* (state/country, constitution, reform)

Mirjam Fried (2009): Plain vs. situated possession in Czech: A constructional account. In William B. McGregor (ed.): *The Expression of Possession*, Mouton de Gruyter, 213-248.

Zcizitelnost

1. *věci, které jsou součástí nebo části osoby* (části těla, jméno, titul/oslovení, řeč, život, úvahy, vzpomínky, záměry, sebevědomí, právo se rozhodovat atd.)
2. *členové “rodiny”, chápáno v širokém smyslu jako množina blízkých* (příbuzní, domácí mazlíčci a další domácí zvířata)
3. *oblečení a jeho části, **produkty lidské činnosti (artefakty)***
4. *prostředí vnímané jako nutné pro naše žití, včetně obydlí a jeho částí* (svět, dům, dveře, potrubí, koupelna, vězeňská cela, dvorek)
5. *předměty každodenní činnosti* (auta, hračky, baterky, peníze, lístky, kytarové struny)
6. ***osoby vzdálené (lékař, šéf, pedagog)***
7. *běžné aktivity a rituály* (cesta, svatba, pohřeb, promoce, vzdělání, dovolená, prázdniny)
8. *sociální a politické organizace* (stát/země, konstituce, reforma)

Mirjam Fried (2009): Plain vs. situated possession in Czech: A constructional account. In William B. McGregor (ed.): *The Expression of Possession*, Mouton de Gruyter

Představitelnost

1. abstraktní - život, sen, srdce (metaforicky)
2. abstraktní s konkrétními parametry - kariéra, teorie
3. “něco mezi”
4. konkrétní - nehmotné - místa, narozeniny, jméno, věci z online prostředí
5. konkrétní lidé a hmotné věci - syn, pihy, doktor

Plány do budoucna

- dodělat anotaci svůj
- anotace můj
- udělat statistiku
- porovnat data s dostupnou literaturou
- popsat konstrukce, ve kterých se posesiva vyskytují

Anotační klíč

- 1) abstraktní - život, sen, srdce (metaforicky)
- 2) abstraktní s konkrétními parametry - kariéra, teorie
- 3) “něco mezi”
- 4) konkrétní - nehmotné - místa, narozeniny, jméno, věci z online prostředí
- 5) konkrétní lidé a hmotné věci - syn, pihy, doktor